

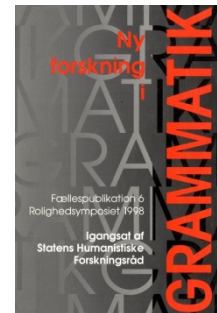
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Transitivity, grounding og russisk og dansk tekststruktur

Forfatter: Lotte Jansen

Kilde: C. Bache, L. Heltoft & M. Herslund (red.).
Ny Forskning i Grammatik 6, 1999, s. 127-144

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 1999

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Transitivitet, grounding og russisk og dansk tekststruktur

Lotte Jansen

Jeg vil gerne her kort præsentere mit ph.d.-projekt; dels ved en kort overordnet beskrivelse af projektet som sådan, dels ved en gennemgang af nogle eksempler fra mit datamateriale for dermed at vise hvilke problemstillinger jeg bl.a. arbejder med. De følgende sider skal ses som en præsentation af nogle spørgsmål og problemer, der ikke her vil få nogen udtømmende forklaring. Der vil forhåbentligt blive udredet nogle tråde, men en del vil stå tilbage med løse ender.

1. Sprogstruktur og tekststruktur

Mit projekt går i meget overordnede vendinger ud på at give en kontrastiv beskrivelse af russisk og dansk tekststruktur: jeg prøver ikke at give en samlet redegørelse for teksters struktur i hhv. russisk og dansk, men prøver at beskrive 'tekststrukturer', dvs. mere lokale strukturer i enkelte tekstafsnit, episoder, idet det i sidste ende forhåbentligt vil give et billede af den mere globale struktur.

De tekster jeg arbejder med er en række historier fortalt over en lille billedbog – "Frog, where are you?" af Mercer Mayer (1969). Jeg har 10 russiske og 10 danske historier der adskiller sig mht. længde og detaljeringsgrad, men alle fortalt ud fra de samme 24 billeder.¹ Billedbogen er brugt i et stort projekt ledet af Dan Slobin om sprogtilegnelse hos børn og materialet er mere eller mindre kendt som «the frog-stories». Dvs. de tekster jeg ser på er en række narrative tekster; jeg ser imidlertid ikke på børnesprog, men bruger kun historier fortalt af voksne.

¹ Forsøgspersonerne er blevet bedt om først at se bogen igennem og derefter genfortælle historien, idet de stadig har bogen, dvs. de skal ikke huske historien, men genfortælle ud fra billederne.

En af grundtankerne bag mit projekt er, at det enkelte sprogs struktur er bestemmende for hvordan ikke kun den enkelte sætning, men også teksten kommer til at se ud (jf. i øvrigt grammatikprojektet for italiensk). En af Slobins konklusioner ud fra hans arbejde med bl.a. frøhistorierne er at sproglige størrelser, sproglige udtryk gennem sprogtilegnelsesprocessen får nye og mere diskursmotiverede funktioner end de har på et mere lokalt syntaktisk og referentielt niveau. Man må, mener jeg, imidlertid antage at sådanne diskursfunktioner opstår ud fra den grundlæggende betydning eller funktion det pågældende udtryk måtte have. Det vil med andre ord sige at sprogspecifikke strukturer, der er bestemt eller betinget af det enkelte sprogsystem, i diskurs vil udfylde diskursfunktioner, funktioner der på et eller andet plan må anses for at være universelle.

Jeg vil gerne med en beskrivelse af mine tekster prøve at vise hvordan forskellige sprogspecifikke strukturer kan ses som udtryk for disse overordnede diskursfunktioner. Det næste spørgsmål vil så være om disse diskursfunktioner er universelle, eller rettere hvor overordnet eller hvor bredt en diskursfunktion skal defineres for at kunne betegnes som værende universel, almengyldig.

2. Informationsstruktur og 'grounding'

En del litteratur om tekststruktur tager udgangspunkt i begreber som information (informationsstruktur, -mængde, ny vs. gammel information), modtagers formodede viden, begreber som ofte tilskrives mere eller mindre universel status. En af mine arbejdshypoteser er – med henvisning til Nichols (1988) – at strukturer i dansk og russisk, der ofte er blevet beskrevet med disse begreber, ikke nødvendigvis kan si-destilles. Med Nichols' ord:

“If Russian were described in its own terms, those would probably not involve reference to what the hearer is assumed to know, to opening and closing of mental files, and so on. This finding does not undermine the adequacy of the received view, but it does seem to call its universality into question.” (Nichols 1988: 400)

Begreber som informationsstruktur – eller det mere dynamiske ‘information flow’ – vil i forbindelse med tekster ofte beskrive hvordan afsender leder modtageren igennem teksten: vha. forskellige strukturer (morfosyntaktiske, prosodiske, leksikalske) signalerer afsender hvordan ny information skal forbindes med given information, gammel viden. Centralt i disse beskrivelser er derfor, som Nichols nævner, ‘modtagers formodede viden’.

I beskrivelsen af tekster har et andet begreb vundet stærkt indpas i vore dage: **grounding** – i mangel af et godt dansk ord vil jeg holde mig til den engelske variant.² ‘Grounding’ går, sådan som jeg vil bruge dette begreb, så vidt jeg kan se først og fremmest tilbage til Hopper (1979) og efterfølgende Hopper & Thompson (1980): svarende (mere eller mindre) til den litterære analyses skel mellem beretning på den ene side og beskrivelse/kommentar på den anden, skelner Hopper & Thompson mellem forgrund og baggrund i narrative tekster³ og peger på hvordan specifikke sproglige udtryk synes at være forbundet med hhv. den ene eller den anden slags sætninger. Forgrundssætninger siges gennemgående at rangere højere i et ‘transitivitetshierarki’ (se nedenfor) end baggrundssætninger: Hopper (1979) og Hopper & Thompson (1980) peger således på at forgrundssætninger typisk har 2 participanter (en agent og en patient), der er typisk tale om en ‘perfektiv’ begivenhed (punktuel, telisk og afsluttet), høj grad af agentivitet og volitionalitet og objektet, patienten, vil være ‘totally affected’ og ‘highly individuated’.

2 Grounding svarer her ikke til ‘forankring’. Begrebet skal ses som afledt af dets to centrale elementer: ‘foreground’ og ‘background’; deraf ‘foregrounding’ og ‘backgrounding’ og det generelle ‘grounding’.

3 Jf. Weinrich, Harald (1971). *Tempus. Besprochene und erzählte Welt*, der beskriver hvordan tempusformerne i fransk angiver hhv. for- og baggrund i narrative tekster, svarende til beretning vs. beskrivelse.

Transitivitetsparametre:

	<i>høj</i>	<i>lav</i>
A. <i>participanter</i>	2 eller flere participanter, agent (A) og objekt (O)	1 participant
B. <i>kinesis</i>	handling	ikke-handling
C. <i>aspekt</i>	telisk	atelisk
D. <i>punktualitet</i>	punktuel	ikke-punktuel
E. <i>volitionalitet</i>	viljebestemt	ikke-viljebestemt
F. <i>affirmation</i>	bekræftende	benægtende
G. <i>modus</i>	realis	irrealis
H. <i>agentivitet</i>	høj agentivitet	lav agentivitet
I. <i>påvirkning af O</i>	O 'totally affected'	O 'not affected'
J. <i>individualisering af O</i>	høj grad af individualisering	lav grad af indiv.

(efter Hopper & Thompson 1980: 252)

Disse parametre kan diskuteres og er også blevet det. Især i Hopper (1979) forekommer begreberne forgrund/transitiv/perfektiv (hhv. baggrund/intransitiv/imperfektiv) at blive brugt mere eller mindre som synonyme, uden at der skelnes mellem hvilket niveau der beskrives: det pragmatiske eller tekstniveauet – forgrund; det syntaktiske eller sætningsniveauet – transitivitet; den grammatisk kategori eller prædikatet – aspekt og perfektivitet.

Hopper&Thompson (1980) anerkender imidlertid også at udover at kunne forklare forskelle i forgrunds- og baggrundssætninger (særlige forekomster af semantiske og grammatiske kategorier) er 'grounding' et overordnet pragmatisk fænomen:

“... grounding itself reflects a deeper set of principles – relating to decisions which speakers make, on the basis of their assessment of their hearer’s situation, about how to present what they have to say.” (Hopper & Thompson 1980: 295)

Dvs. der er tale om et pragmatisk fænomen med tydelige paralleller til et element der beskrives som centralt for informationsstruktur: 'assess-

ment of the hearer's knowledge/situation'. Der er altså tale om **afsenders** strukturering af diskursen, af teksten dels ud fra hans/hendes vurdering af modtagers viden, motivation eller lignende, dels ud fra vedkommendes (afsenders) intention: dvs. kodning af entiteter og begivenheder som nye eller gamle, som forgrund eller baggrund er et valg **afsender** foretager ud fra hvilken hensigt han/hun har med sin tekst.

Spørgsmål om grounding i denne forstand er i høj grad et spørgsmål om hvilket perspektiv afsender vælger at anlægge i ft. den situation eller episode han/hun vil beskrive. Centralt for Slobin (1991) og Berman & Slobin (1994) er at afsenderen, sprogbrugeren, i dette valg 'hjælpes på vej' af sproget:

"In addition to the fact that narrators can take expressive options in the selection and arrangement of events, and the highlighting or downgrading of event components, each language **requires** or **facilitates** particular choices." (Berman & Slobin 1994: 11)

Sprogets struktur, dets grammatiske kategorier, syntaks, leksikaliseringsmønstre, er afgørende for hvordan vores beskrivelse af verden tager sig ud. I vores beskrivelse af situationer, oplevelser eller begivenheder vil vores opmærksomhed blive fokuseret mod sider af disse, svarende til de semantiske distinktioner der er 'kodet grammatisk' i vores sprog.

3. Transitivitetshierarkiet og frøhistorierne

Jeg vil gerne i det følgende prøve ud fra en enkelt episode i frøhistorierne at vise hvordan dette synes at gøre sig gældende. Jeg kan lige ganske kort beskrive handlingen i "Frog, where are you?": den handler om en lille dreng og hans hund. De har en frø i et syltetøjsglas, men en nat stikker frøen af og resten af historien beretter om deres forsøg på at finde frøen. Under deres søgen møder de forskellige dyr: en gnaver, en masse bier, en ugle og en hjort. Til sidst finder de også en masse frøer, heriblandt – måske – deres egen.

Den episode jeg vil kigge på her er en central, lidt længere episode der strækker sig over 4-5 billeder: drengen er kravlet op på en sten for at kalde på sin frø. Her holder han fast i nogle grene, som på det næste billede imidlertid viser sig at være geviret på en hjort. Han ses således liggende på hjortens hoved og på det næste billede løber hjorten med ham på hovedet hen mod en klippekant. På det næste billede er drengen 'i luften', han og hunden er røget ud over afgrundens kant og er på vej ned i noget vand, hvor de lander på det sidste billede i denne episode. Når jeg her gør en del ud af at beskrive billederne skyldes det, at de danske og de russiske fortællere – som det fremgår af eksemplerne (1) - (6) – ser ud til at 'læse' disse billeder forskelligt.

Jeg vil lige sige mht. eksemplerne: de russiske er givet i 2 danske versioner, en ord-for-ord udgave med lidt morfologisk information og så en mere mundret variant. Forskellene disse to versioner imellem er især tilføjelse af artikel og ændret ordstilling.

- (1) Så ... pludselig kom der en hjort, og Tobias blev sat fast mellem ... hjortens gevir. Den løb rundt med ham og han blev helt forskrækket. Hunden løb ved siden af. Han faldt så derefter ned i en sø... (da10)
- (2) Poka mal' čik kričal pojavilsja kakoj-to olen', kotoryj vzjal naroga mal' čika i pones kuda-to vpered, sobaka bežit rjadom. U samogo obryva olen' sbrosil mal' čika i sobačku. Oni xljupnulis' v vodu. (ruD)

'Mens dreng_{nom.} råbte_{ipf.} viste.sig_{pf.} en.eller.anden hjort_{nom.}, der_{nom.} tog_{pf.} på gevir dreng_{akk.} og bar_{pf.} et.eller.andet.sted fremad, hund_{nom.} løber_{ipf.} ved.siden.af. Henne ved afgrund hjort_{nom.} af.kastede_{pf.} dreng_{akk.} og lille.hund_{akk.} De_{nom.} styrtede_{pf.} i vand.'

(Mens drengen råbte dukkede en hjort op, der tog drengen op på sit gevir og bar (ham) afsted fremad, hunden løber ved siden af. Helt henne ved afgrunden kastede hjorten drengen og den lille hund af sig. De styrtede i vandet med et plask.)

En sammenligning af disse to eksempler ud fra Hopper & Thompsons transitivitetshierarki viser nogle tydelige forskelle: i den russiske variant har vi transitive konstruktioner, med en agent og en patient; der er tale om en telisk, punktuell og – måske – viljebestemt handling⁴; der er en høj grad af agentivitet og objektet, patienten, er både ‘totally affected’ og ‘highly individuated’. Se f.eks. (2’):

(2’)	kotoryj vzjal na roga mal’čika	‘som tog drengen på sit gevir’
	i pones kuda-to vpered	‘og bar (ham) fremad’
	olen’ sbrosil mal’čika	‘hjorten kastede drengen af’

I de danske tekster derimod ser vi intransitive konstruktioner med kun et argument; dansk er mindre eksplicit mht. verbalklassifikation; der er typisk ikke tale om en viljebestemt handling eller om høj grad af agentivitet, tværtimod: subjektet og ikke et objekt er ‘affected’. Jf. (1’):

- (1’) Tobias blev sat fast mellem hjortens gevir
 den løb rundt med ham
 han blev forskrækket
 han faldt så derefter ned i en sø

Disse to eksempler er selvfølgelig ‘mønstereksempler’, men tendensen er helt klar gennem mine historier: de russiske placerer sig langt højere end de danske på transitivitetsskalaen, de danske er faktisk at finde i den ‘negative’ kolonne. Man kan således stille spørgsmålstegn ved om man i beskrivelsen af danske narrative tekster kan bruge Hopper & Thompsons transitivitetparametre. Dette vil jeg vende tilbage til nedenfor.

4. Perspektiv og dynamik

Berman & Slobin har i deres kapitel om ‘filtering’ og ‘event construal’ set på bl.a. denne episode (“The Deer Event. Pictures 15-18: deer picks

4 Det kan diskuteres hvor vidt hjorten kan tillægges en vilje og dermed en intention bag dens handlinger. Der synes at være forskellige kriterier for og dermed noget forskelligt indhold i udfyldelsen af agentrollen i hhv. russisk og dansk. Dette spørgsmål skal inddrages yderligere i det videre arbejde med de i artiklen behandlede problemer.

up and carries boy; boy and dog fall” (1994: 516)) og angiver fire valg afsender må foretage før denne og andre episoder beskrives eller ‘verbaliseres’:

- valg af topic;
- valg af ‘loci of control and effect’, dvs. fordeling af semantiske roller som agent, patient, eller ‘actor’ og ‘undergoer’;
- valg af ‘event view’, dvs. hvordan anskues situationen: de skelner mellem **cause-view** – en ‘actor’ forårsager på en eller anden måde en tilstandsændring i en ‘undergoer’; **become-view** – der er en tilstandsændring uden angivelse af ydre årsag; **state-view** – en tilstand alene. Disse er ikke fuldt ud sammenfaldende med en tilsvarende verbalklassifikation, da situationsbeskrivelsen kan gå ud over verbet, ud over den enkelte sætning;
- valg af ‘degree of agency’, dvs. hvilken ‘handlekraft’ ligger der bag de forskellige participanters gøren og laden: motivation, dynamik, efterfølgende virkninger o.l.
(efter Berman & Slobin 1994: 517)

Sammenligner man disse punkter med Hopper & Thompsons transitivitetshierarki, kan man se at der er et vist sammenfald mellem de elementer der indgår: hvor mange og hvilke participanter; er der tale om en telisk, punktuel, kompletiv begivenhed; er den viljebestemt; hvor påvirket er partcipanterne o.l.

Det er imidlertid vigtigt at understrege, at Hopper & Thompson ser disse elementer som udtryk for en sætnings potentielle tilhørsforhold mht. fortællingens forgrund og baggrund – jo mere ‘transitiv’ en sætning er, jo større er sandsynligheden for at den er en del af fortællingens røde tråd. Berman & Slobin bruger derimod disse parametre til at beskrive forskellige fortælleres (og i sidste ende forskellige sprogtypiske) måder at ‘perspektivere’ en og samme episode, i dette tilfælde en central episode i frøhistorien. ‘Grounding’ bliver således ikke kun et spørgsmål om for- og baggrund i fortællingen og dermed om tekstinterne relationer, men om fortællerens opfattelse og gengivelse af relationer i den enkelte situation. I den her beskrevne situation om relationer mellem dens partcipanter.

Hvis vi nu prøver at beskrive de to ovennævnte eksempler ud fra de fire valg Berman & Slobin udpeger, ser vi at allerede fra det første valg – valg af topic – skilles vejene. De danske fortællere vælger at have drengen som topic, de russiske hjorten, hvilket har betydning for de næste valg.

I (1) – det danske mønstereksempel – er drengen tildelt rollen som ‘undergoer’, han foretager sig ikke selv noget (*han bliver sat fast, bliver forskrækket, falder i vandet*); der er gennemgående valgt ‘become-view’, dvs. der angives en tilstandsændring uden at denne imidlertid gives en ydre årsag; en evt. agent er fjernet, selvom der er spor tilbage i kraft af den perifrastiske blive-passiv. *Han faldt ned i en sø* er som sådan dynamisk (aktiv), men i kraft af verbets semantik, er drengen heller ikke her agent; der er tale om en fra hans side utilsigtet handling.

I det russiske mønstereksempel (2) er hjorten topic, den er ‘actor’ eller ‘agent’, drengen er ‘undergoer’ (*hjorten tager drengen, bærer ham og kaster ham*); der er tale om ‘cause-view’, dvs. hjorten forårsager en tilstandsændring; der er en høj grad af agentivitet (jf. fodnote 1).

Hvis vi prøver at se på (3):

- (3) Drengen han holdt fast i dem, mens han kiggede ud over området. Men det viste sig at det var et rensdyr der stod deroppe og drengen han endte helt oppe på hovedet af rensdyret og da rensdyret opdagede det så begyndte den at løbe. Det løb helt hen til en skrænt og lige da det nåede skrænten så standsede det og både drengen og hunden de røg lige ud i en sø. (da2)

er valg af topic ikke så klart, det skifter lidt frem og tilbage mellem hjorten og drengen (og hunden) –hvilket ses tydeligt af konstruktionerne *‘drengen han’, ‘både drengen og hunden de’*. Drengen er stadig overvejende ‘undergoer’ – der sker mere med ham end han gør noget selv: han ender oppe på hovedet af rensdyret og ryger i vandet. Denne beskrivelse er dog langt mere dynamisk end i (1): dels på grund af brugen af aktiv (*‘han ender oppe på hovedet’* vs. *‘han er blevet sat fast’*), dels fordi ‘at ryge’ over for ‘at falde’ er mere ‘kraftfuldt’ i sin semantik. Rensdyret er ‘actor’, dens handlinger kan tolkes som tilsigtede, vilje-

bestemte eller som følgerreaktion: *'da den opdager at drengen ligger på dens hoved, løber den'*, hvilket også bidrager til en større dynamik end i (1). Der er imidlertid heller ikke her nogen eksplicit angivelse af årsagssammenhæng mellem det at rensdyret standser og drengens fald, dvs. også her grundlæggende become-view.

I (4) nærmer den danske beskrivelse sig yderligere den russiske variant:

- (4) ... og pludselig kom der også et stort stort kronhjort frem og kronhjorten stangede drengen, så han hang fast oppe på hovedet af den og han løb afsted hen til en skrænt. Hunden løb efter. Og hov! så stoppede kronhjorten op og drengen og hunden faldt ned af skrænten og lige ned i en mose, plask! (da3)

Hjorten tillægges her en langt mere dynamisk og aktiv rolle end i (1), men også her må den kausale relation mellem hjortens (bratte) stop og drengens fald infereres af modtager.

(5) er helt parallelt med mønstereksemplet (2): hjorten er topic og agent; drengen er patient og der er valgt cause-view.

- (5) *Iz-za kamnja olen' vyskočil i posadil mal'čika na roga. I pones k obryvu. Zatem on skinul mal'čika, sobaka rjodom bežala. Oni buxnuli v vodu. (ruC)*

'Ud.fra sten hjort_{nom.} sprang_{pf.} og satte_{pf.} dreng_{akk.} på gevir. Og bar_{pf.} til afgrund. Derefter han_{nom.} af.kastede_{pf.} dreng_{akk.}, hund_{nom.} ved.siden.af løb_{ipf.}. De_{nom.} plaskede_{pf.} i vand.'

(En hjort sprang ud fra bag stenen og satte drengen på sit gevir. Og bar (ham) hen til afgrunden. Derefter kastede han drengen af sig, hunden løb ved siden af. De røg i vandet med et plask.)

I (6) er hjorten også topic og agent, men der er i de første sætninger valgt become-view: hjorten er eneste participant og påvirker således ikke eksplicit drengen. Først i den sidste sætning kommer drengen og hunden ind i billedet (eller rettere beskrivelsen) igen: stadigvæk som

patient, men til forskel fra de danske eksempler med en ekspliciteret årsag til den beskrevne tilstandsændring – ‘hjorten kaster ham ned i afgrunden’, dvs. cause-view.

- (6) ... a okazalsja spjaščij olen’ kotorogo oni razbudili ot glubokogo sna. Razdražennyj [?] olen’ pomčalsja v skač’. Podskočil k kraju obryva, uvidel čto éto kraj i sbrosil tuda ix. (ruH)

‘... men viste.sig_{pf.} sovende hjort_{nom.} som_{akk.} de_{nom.} vækkede_{pf.} af dyb søvn. Irriteret hjort_{nom.} afsted.satte_{pf.} i galop. Hen.galopperede_{pf.} til kant af afgrund, så_{pf.} at det kant og af.kastede_{pf.} der.ned dem_{akk.}.’

(... men det viste sig at være en sovende hjort som de vækkede af en dyb søvn. Den irriterede hjort satte afsted i galop. Den galopperede hen til kanten af afgrunden, så at det var kanten og kastede dem derned)

Sammenfattende kan man altså sige at på trods af større eller mindre variationer i beskrivelserne, ser de russiske fortællere ud til gennemgående at anlægge et mere dynamisk eller agentativt perspektiv end de danske.

5. Topic-valg i dansk og russisk

Berman & Slobin gennemgår som sagt også hjorteepisoden. I de sprog de ser på – engelsk, spansk, tysk, hebraisk og tyrkisk – har de ikke fundet noget entydigt mønster mht. valg af topic: hvis hjorten vælges er den typisk ‘actor’, mens drengen som topic forekommer både som ‘actor’ og som ‘undergoer’. De konkluderer, at de valg fortællerne foretager ser ud til at være påvirket af de i sproget tilgængelige morfosyntaktiske konstruktioner, f.eks.:

“It appears that the accessibility of some sort of mediopassive or inchoative/middle form encourages narrators to take a Become-View with boy as topic in the four languages (except for German) that provide accessible versions of such linguistic devices.”
(Berman & Slobin 1994: 526)

Dette ser imidlertid ikke ud til at kunne forklare de forskelle jeg har peget på her i de russiske og danske beskrivelser: dels viser der sig et tydeligt mønster i valg af topic, dels vælger de danske fortællere med drengen som topic oftest state-view – ‘*hang oppe på*’, ‘*hang fast*’, ‘*er spiddet*’. Det ser ud til at valget af topic tvinger de danske fortællere til et mindre dynamisk perspektiv.

Da det centrale i denne episode for hele historien er at drengen ender oppe på hjortens hoved og at han derefter lander i vandet (hvor han i sidste ende finder en/sin frø), vil det være her fokus ligger: vi ser derfor også at i de tilfælde i de danske historier hvor hjorten faktisk optræder som topic, og som agent, understreges drengens placering oven på hjorten. Se f.eks. (4): ‘*og kronhjorten stangede drengen, så han hang fast oven på hovedet af den*’; eller fra to andre historier, (7) og (8):

- (7) Og hups! så griber Erik Elg fat i Dennis dreng og løber afsted med ham **oppe på hovedet** (da4)
- (8) og hjorten får fat i drengen, som... og løber afsted **med ham på hovedet** (da6).

Da topic på dansk som oftest er sammenfaldende med det syntaktiske subjekt (i modsætning til et syntaktisk objekt) vil de danske fortællere, når de vælger drengen som topic, være tvunget til et mindre dynamisk perspektiv: hvis de vil bruge et aktivt verbum må hjorten – som agent – udelades; vil de have hjorten med, må de bruge en passiv. I begge tilfælde er der tale om konstruktioner med en lavere grad af agentivitet og dermed dynamik.

Spørgsmålet er så bare **hvorfor** de gennemgående vælger at have drengen som topic, ikke kun her men generelt i hele historien. Det synes at medføre en større global topic-kontinuitet med drengen som centrum. I beskrivelsen af episoder som den her beskrevne fører det dog til større lokal topic-diskontinuitet, med flere topic-skift (jf. (2)). Jeg har på nuværende tidspunkt ikke nogen forklaring på disse iagttagelser. Der ser imidlertid ud til at være et vist sammenfald med nogle

af de iagttagelser italienskprojektet har gjort mht. Mr. Bean-teksterne (se bl.a. Skytte et al. (1999): 400f).⁵

Hvorfor russerne vælger hjorten som topic kan måske forklares netop ud fra spørgsmålet om hvor fokus må være i ft. fortællingens centrale pointer. I russisk synes der at være en fastere relation mellem det grammatiske subjekt og den semantiske actor-rolle. Russisk udviser således større transparens mellem sætningens syntaktiske og dens underliggende semantiske struktur, svarende til hvad Hawkins (1986) beskriver i ft. tysk over for engelsk. Samtidig har russisk friere (pragmatisk) ordstilling, idet det russiske kasussystem viser både de grammatiske relationer og semantiske roller.

Dette betyder at patienten kan være topic uden at være syntaktisk subjekt, da det syntaktiske objekt, der typisk koder den semantiske patientrolle, kan foranstilles. Passivkonstruktioner forekommer således også kun sjældent i almindeligt sprog. Hvis drengen vælges som topic i russisk og samtidigt bibeholder sin semantiske patient-rolle og dermed kodes som det syntaktiske objekt (*Ego podnjaj olen' – 'ham løstede hjort'*), vil fokus i den i øvrigt umarkerede russiske sætning, dvs. med almindeligt sætningsfinalt hovedtryk og faldende intonation, falde på 'at **en hjort** greb ham'. For at bibeholde den røde tråd, dvs. fokus på at drengen nu ligger oven på hjorten, må drengen placeres først i sætningen og hjorten være topic.

Bemærk hvordan fortælleren i (9) først vælger drengen som topic, først som subjekt i en ufærdig sætning, derefter korrigeret til objekt. Hjorten introduceres her. Senere gentages den 'samme' sætning dog med hjorten som topic, hvorved fokus falder på plads:

- (9) On podnjajsja, on podnimalsja na derev'ja, na kamni, čtoby polučše razgljadet' mestnost'. Vdrug on nečaja..., vdrug vnezapno ego olen' podxvatil na roga. No mal'čik ne videl roga, on podumal, čto éto obyknovennye vetki. Olen' podxvatil ego i pones s ogromnoj skorost'ju, i mal'čik s sobakoj upali v boloto. (Moskva4)

5 Jf. i øvrigt Mathesius (og Pragerskolen) der har peget på, at engelsk synes at have større topic-kontinuitet end tjekkisk i narrative tekster.

'Han_{nom.} op.kravlede_{pf.}, han_{nom.} op.kravlede_{ipf.} på træer, på sten, for bedre at bese sted. Pludselig han_{nom.} tilfæl..., pludselig lige ham_{akk.} hjort_{nom.} greb_{pf.} på horn. Men dreng_{nom.} ikke så horn, han_{nom.} troede, at det almindelige grene. Hjort_{nom.} greb_{pf.} ham_{nom.} og afsted.bar_{pf.} med stor hastighed, og dreng_{nom.} med hund faldt_{pf.} i mose.'

(Han kravlede op på, han kravlede rundt i træer og på sten for bedre at se sig omkring. Pludselig kom han tilfæl..., lige pludselig greb en hjort ham med sine horn. Men drengen havde ikke set hornene, han troede det var almindelige grene. Hjorten greb ham og bar (ham) afsted i fuld fart og drengen faldt sammen med hunden i mosen.)

Da drengen ikke kan tillægges megen handlen i denne episode dvs., ikke kan ses som actor, vil han typisk i russisk ikke kunne forekomme som syntaktisk subjekt.

6. Sammenfatning

Som nævnt i indledningen vil en del løse ender ikke søges knyttet på disse sider. Jeg har i det foregående peget på følgende spørgsmål, problemer:

- at der en del forskelle i de russiske og danske frøhistorier!
- at transitivitetshierarkiet og transitivitetsskalaen ikke synes at være relevant i beskrivelsen af danske narrative tekster, uden at jeg hermed har taget egentlig eller endelig stilling til dets anvendelse i beskrivelsen af russisk. Meget tyder på at 'grounding' som Hopper & Thompson beskriver det, forgrund vs. baggrund, ikke udtrykkes (kodes grammatisk) i dansk. Det vil der for mange ikke være noget nyt i, hvis man har prøvet at oversætte mellem både de romanske og slaviske sprog og så dansk;⁶

6 Hertil kan siges at Hopper (1979) ser ud til at tage eksplicit udgangspunkt i fransk og russisk i sin beskrivelse af for- og baggrundssætninger og relationen til aspekt, dvs. i sprog der i traditionel narrativ har skelen mellem pf. og ipf., en skelen der hyppigt er blevet brugt i den litterære analyse.

- at topic-valg falder forskelligt i dansk og russisk; jeg har forsøgsvis peget på en mulig sammenhæng mellem dette og russisk kasus (forholdet mellem syntaktiske relationer og semantiske roller) og fri – pragmatisk – ordstilling;

Jeg har derimod ikke været inde på

- den store rolle aspektkategorien givetvis spiller i struktureringen af russisk narrativ;
- hvordan spørgsmål om informationsstruktur og -flow spiller ind: en væsentlig detalje her er at russisk ikke har nogen bestemt-hedskategori. I hvilken udstrækning tager russisk overhovedet hensyn til 'modtagers formodede viden', som jeg talte om i starten?
- og afledt heraf: kan man eventuelt forestille sig en sammenhæng mellem på den ene side 'transitivitetshierarkiet/forgrund-baggrund' kodet vha. blandt andet aspektkategorien i russisk, og på den anden 'informationsstruktur/ny vs. gammel information' kodet vha. blandt andet bestemtheds-kategorien i dansk? I så fald må sprogenes øvrige grammatiske kategorier og strukturer forventes at 'spille med', f.eks. russisk kasus, dansk tempus;

Ovenstående ville kunne føre til en anderledes definition af **grounding** som diskursfunktion: som en generel overordnet tekststrukturerende funktion, der afhængig af sprogtype vil strukturere teksten (eller diskursen) som et billede med for- og baggrund, eller som viden med en gennemgående distinktion mellem ny og gammel information.

Dette kan, som nogle nok vil have bemærket, ses som en videreførelse af Durst-Andersens supertyper til tekstniveauet. Et af målene med nærværende arbejde er da også at se, hvordan en beskrivelse af russisk og dansk tekst ud fra idéen om forskellige supertyper vil kunne forme sig. Et første svar på dette vil jeg forhåbentlig kunne give i en ikke al for fjern fremtid.

Bibliografi

- Berman, R. A. & D. I. Slobin (1994). *Relating Events in Narrative. A Crosslinguistic Developmental Study*. Hillsdale & Hove: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Durst-Andersen, P. (1996a). Towards a multifunctional grammar: 'Language, reality, and mind' in a grammatical description. *Hermes* 17, 75-102.
- Durst-Andersen, P. (1996b). Russian Case as Mood. *Journal of Slavic Linguistics* 4.2, 177-273.
- Durst-Andersen, P. (1997). Towards a theory of linguistic supertypes: Speaker-based, hearer-based, and reality-based languages. In B. Palek (ed.). *Proceedings of LP'96*. Prague: Charles University Press. 125-152.
- Hawkins, J. (1986). *A Comparative Typology of English and German. Unifying the Contrast*. London & Sydney: Croom Helm.
- Hopper, P. J. (1979). Aspect and Foregrounding in Discourse. In T. Givón (ed.) *Syntax and Semantics vol. 12 Discourse and Syntax*. New York, San Francisco & London: Academic Press. 213-241.
- Hopper, P. & S. A. Thompson (1980). Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56, 251-299.
- Jansen, L. (1998a). On Text Structure in Russian and Danish. A Comparative Study of Russian and Danish Frog-stories. *Copenhagen Studies in Language* 22, 43-64.
- Jansen, L. (1998b). Tekststrukturer i russisk og dansk. *Svantevit* XX:1, 5-21.
- Nichols, J. (1988). Nominalization and assertion in scientific Russian prose. In J. Haiman & S. A. Thompson (eds.) *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 399-428.
- Skytte, G., I. Korzen, P. Polito & E. Strudsholm (red./a cura di) (1999). *Tekststrukturering på italiensk og dansk. Resultater af en komparativ undersøgelse. Strutturazione testuale in italiano e in danese. Risultati di una indagine comparativa*. København: Museum Tusulanum Press.
- Slobin, D. I. (1991). Learning to Think for Speaking: Native Language, Cognition, and Rhetorical Style. *Pragmatics* 1:1, 7-25.

Data

Frøhistorierne er indsamlet på grundlag af "Frog, where are you?" af Mercer Mayer, 1969, Dial Press. Jeg har i min indsamling benyttet den danske udgave "Hvor er du, frø?", Gyldendal, 1976.

De russiske historier er indsamlet af Yana Anilovich og Dan Slobin i hhv. Moskva og San Francisco. De er tilgængelige i CHILDES-archive på internet-adresse: <http://atila-ftp.uia.ac.be/childes/>

De danske historier har jeg indsamlet efter den vejledning der er givet i Berman & Slobin (1994): 22f.

Jeg er desuden ved at indsamle supplerende materiale: jeg har 46 historier fra Moskva (uanalyserede) og regner med at indsamle – i første omgang – 20 danske med en parallel gruppe informanter.

